

saadanne efterforskninger vil den nye udgave være af uvurderlig betydning, og udgiveren har ære af at have fuldført dette store og vanskelige arbejde.

Erik Arup.

M. Mackeprang: Vore Landsbykirker. En Oversigt. (Aage Marcus) Kbhvn. 1920.

I sin Oversigt over vore Landsbykirker bruger Mackeprang et Sted O. V. Kochs Udtryk om de smukke og pyntelige Kridtstenskirker i Grenaaegnen, at det er vanskeligt at føre et Knivsblad ind mellem Kvadrene, fordi de er saa omhyggelig sammenføjede. I hvert Fald for en Ikke-Arkæolog er det vanskeligt at foretage samme Operation over for Mackeprangs Bog, der netop er opført af mange ypperlig sammenføjede og nøjagtig tilpassede Enkeltheder. Den hviler paa Slægtleds Iagttagelser over vore Landsbykirker, indsamlede af dem, der gennem de sidste Menneskealdrer har været knyttede til Nationalmuseet, og nu bevarede i Museets Arkiv, men desuden paa et Utal af Forf.s egne Iagttagelser. Kun den, der har gennemlæst saadanne »Indberetninger« i Museets Arkiv, i Reglen snæversynede, næsten aldrig alsidige, kan vurdere det Skarpblik, det Overblik, den historiske Viden og sikre Kombinationsevne, som bærer Mackeprangs paa sit Omraade foreløbig afsluttende Værk. Det er tilegnet Mindet om det ældre Slægtleds betydeligste og grundigste middelalderlige Arkæolog, I. B. Løffler. Hans fortjenstfulde Hovedværk er hans Udsigt over vor romanske Kirkebygningskunst. Værkets Svaghed beror paa manglende kunsthistorisk Viden som Grundlag for æsthetisk Vurdering. Mackeprangs Bog er ene og udelukkende arkæologisk, og den behandler kun Bygningernes materielle Grundlag, Materiale, Konstruktion, Enkeltformer osv. Forud for tidligere danske middelalderlig-arkæologiske Arbejder har det streng Systematik og lysende klar Fremstilling. Der er Sider, hvor saa at sige hver Sætning indeholder nye positive Oplysninger. Ofte krydres Fremstillingen af en sarkastisk eller munter Bemærkning, som altid (maaske lidt overflødig) fremhæves med et Udraabstegn. Forøvrig røber disse Bemærkninger, at Forf. ikke er Æsthetiker. Thi den første Forudsætning for en æsthetisk Vurdering af et Kunstværk er den, at man glemmer sit eget Jeg for Kunstværkets. Nyttigt, og betegnende for Mackeprangs Arbejdsmaade er det statistiske Materiale, der offentliggøres i Bogen. Og det er karakteristisk, at tvivlsomme Besvarelser er udeladt. Hvor de romanske Landsbykirkers yderlig smaa Vinduer og smalle Glas-

lysninger omtales (48), nævnes, at Vinduerne, for at bøde paa den ringe Lysmængde de gav Adgang, altid anbragtes højt oppe paa Muren, og at de har skraa Karmsider for at samle og sprede Lyset. Men, spørger Læseren, hvorfor er Vinduerne da ikke større? Forf. har vel ikke villet akceptere den Forklaring, at Glasset var kostbart.

Det første Afsnit har de bredeste Fuger. Ved Dateringen af Hørning-Planken i Nationalmuseet slutter Mackeprang sig til Henry Petersen. Men Ormeformen paa Plankens Yderside kendes fra bornholmske Runestene, der af Wimmer sættes til c. 1100 og c. 1150. Balusterformen er i oldromersk Kunst en Stenform. Den er brugt til Søjleskafter i angelsaksisk Stenarkitektur. Det ligger da nærmest, at den herfra er gaaet over til dansk Stenarkitektur, mens den i Norge er oversat fra Sten til Træ. Der kan ikke være Tvivl om, at Landsbykirkernes Vestgallerier under eller i Taarnene har været Herskabsrum. Der kendes Analogier baade fra Nordtyskland, allerede fra karolingisk Tid at regne, og i det angelsaksiske England. Et Par skriftlige Vidnesbyrd vedrørende Roskilde og Lunds Domkirker (Saxo ed. Müller 564, og S. R. D. V, 595) kan kun hentyde til »Kongestole« mellem Taarnene. Thi under Katolicismen var den Plads jo fornemst, hvorfra man oversaa Kirken bedst. Efter Reformationen blev den Plads fornemst, hvorfra man hørte bedst. I Frederiksborg Slotskirke er begge Hensyn sket Fyldest, gennem Kongestolen foran Prækestolen og de to fyrstelige Rum paa Orgelgalleriet.

Det er ikke givet, at Koret af Murstenskirken i Ringsted har staaet færdigt, da Knud Lavard skrinlagdes 1170. Utvivlsomt er kun Aarstallet 1191 for Gumløse Kirke. Og hvis Korplanen af Vitskøl Kirke er oprindelig, kan Koret ikke være funderet tidligere end c. 1200. Naar Landsbykirkerne af Brudsten fik en arkitektonisk Inddeling, med Lisener, Blindinger, Rundbuefriser osv., nedstammer den, med Katedralerne som Mellemed, fra Rhinlandene. Ved Lunds Domkirke har lombardiske Stenhuggere udført dekorative og plastiske Enkeltheder; lærerigt er det at forfølge Efterklngen af deres Virksomhed ud over Provinsen. Reminiscenser fra angelsaksisk Arkitektur er Anvendelsen af »opus spicatum« i Fraadstenskirk og vist ogsaa Kordøres portalagtige Udformning. Søjleportaler, der navnlig ved Nørrejylland's Granitkirker anvendtes saa overordentlig hyppig, maa oprindelig gaa tilbage til italiensk Arkitektur. Dette er ogsaa hævdet af Johnny Roosval i hans noget paradoksale Bog »Studier i Danmark«, og heri har den udmærkede svenske Forsker for en Gangs Skyld uomtvistelig Ret. I det hele er det et paafaldende Faktum, at

arkitektoniske og dekorative Motiver ikke breder sig som Bølger i Vandet efter et Stenkast. De springer fra eet Land til et andet. Martin Nyrop fortalte engang, hvordan han i sin Ungdom en barsk Vinterdag fra Perpignan i Sydfrankrig, hvor han besøgte en bosiddende Akademikammerat, paa en Fodtur kom til en lille By Elne og her tegnede Kirken St. Gabriels Hovedportal. Den genopstod senere som Vinduesmotiv i Raadhushallen. Her er Kunstner, Forbillede og Anvendelse in confesso. Men hvorledes det har kunnet gaa til, at Sydvestfrankrigs bikubeformede Stenspir (St. Frenet i Périgueux) er blevet fjærne Forbilleder for Tveje Merløse Kirkes Spir, vil vel aldrig blive oplyst. Men selve Sagen er evident.

Vor romanske Teglstensarkitektur falder i tre Hovedgrupper. Den ene, Gruppen i Børglum Stift, har Mackeprang behandlet udtømmende i Aarb. 1914. Den anden er den sjællandske Gruppe, der i øvrig sender Forgreninger ud baade til Skaane, til Viborg, Aarhus og Ribe Stifter. Denne Gruppe er ikke for sine arkitektonisk-dekorative Motivers Vedkommende afhængig af nordtysk Teglstensarkitektur. Thi de Motiver, den sjællandske Gruppe har tilfælles med nordtysk Teglstensarkitektur, er alle optagne fra lombardisk Teglstensarkitektur, skyldes altsaa en fælles Kilde. Og de Motiver, som ikke er fælles for den sjællandske Gruppe og Nordtyskland, genfindes i Lombardiet. De to nordiske Grupper er altsaa to selvstændige, af hinanden uafhængige Skud fra den lombardiske Teglstensarkitekturs Stamme. Et enkelt Motiv, der er karakteristisk for den sjællandske Gruppe, den indfældede Søjlestav, kendes dog ikke i Lombardiet. Vilh. Lorenzen har fundet det i Brudstensarkitektur, nemlig i Domkirken i Tournai. Om den tredje Gruppe danske romanske Teglstenskirker, den lolland-falsterske, har Mackeprang i sin Bogs syvende Afsnit skrevet nogle oplysende Sider. Denne Gruppe er i det væsentligste afhængig af nordtysk Teglstensarkitektur. Dog er den dekorative Udsmykning rigere og fyldigere paa de to danske Øer end i Nordtyskland. Firkløver- og Trekløverornament er ikke det samme som Firpas og Trepas. De to sidstnævnte Ornamenter bestaar af Firkløver og Trekløver indskrevne henholdsvis i en Kvadrat og en ligebenet Trekant.

Mens de seks første Afsnit ogsaa nytter andres Undersøgelser, er det syvende Afsnit, »Gotiken«, i det væsentligste opført paa bar Bund. Forf. har dog ikke Ret i, at Afsnittet er en Skitse, hvis dermed skal forstås et hurtigt gjort, løst Udkast. Afsnittet er et solidt Grundlag, hvorpaa der kan arbejdes videre. Vore

gotiske Kirkers kamtakkede og blindingsprydede Gavle kendes ganske vist ogsaa fra Nordtyskland, men Foreningen af Kamtakker med Blinding synes her kun brugt i Profanarkitektur.

Vi har herhjemme ikke noget middelalderlig-arkæologisk Værk, der i videnskabelig Værdi kan maale sig med Mackeprangs Bog. Man maa gaa til Udlandets ypperste, nogenledes ligeartede Værk, Heinrich Ottos Handbuch, for at finde noget tilsvarende. Ottos Værk sigter videre, er mere omfattende, idet det ogsaa omhandler den store Arkitektur, Kirkeinventar osv. Men sammenlignes Ottos Behandling af tyske Landsbykirker med den danske Forfatters, virker Mackeprangs alsidige Opmærksomhed, dybe Fortrolighed med og Oversigt over Emnet meget stærkt. En god Grund er der naturligvis lagt ved det Arbejde, der er udgaaet fra Nationalmuseet. Dog tilkommer den største Ære det lyse og klare Hoved, som har levendegjort det omfattende Materiale. Bogen burde oversættes til et Verdenssprog. Den rummer Iagttagelser, der aabenbart har Betydning og faar den rette Belysning i almeneuropæisk Sammenhæng. Og dens Metode, med Udgangspunkt for det godt undersøgte Enkelttilfælde, vil med Udbytte kunne anvendes af Udlandets middelalderlige Arkæologi. Foreløbig kan man ikke komme videre her hjemme. Hvad der kan ske i Fremtiden er dette, at de enkelte Kunstner- eller Haandværkerindividualiteter omskrives med deres Værker. Derved vil man kunne besvare Spørgsmaalene: hvorfra og hvordan. Fra det typiske kan man da naa til det individuelle, ud fra den Sandhed, at det ikke er Typer, men Individuer, som har opført vore Landsbykirker. Mackeprang har selv med et Par jyske Granitkvaderkirker givet et vigtigt Fingerpeg i denne Retning, det samme har Otto Rydbeck gjort i Skaane. Og Vilh. Lorenzen har i sin Disputats været inde paa det samme for Renaissancens Vedkommende. Men for at Sagen kan føres videre med Landsbykirkerne, er en af Forudsætningerne, at Problemet: Døbefonte løses, og skal Sagen tages op for vor Arkitektur i dens Helhed, maa først det Inventar foreligge, som Nationalmuseet forbereder.

Der maa hertilands være ikke saa faa Mennesker, som følger deres eget Hoved i Valget af deres Læsning, thi skønt Mackeprangs Bog ikke er blevet synderlig omtalt offentlig, er den omtrent udsolgt. Med sine 104 Billeder, der udmærket støtter Teksten, er det forøvrig en meget smuk Bog. Til den eventuelle nye Udgave gives her sluttelig et Par Rettelser og Forslag. Underskriften under Fig. 57 skal være Jærnvæd. Tegningen af Tvejmerløse Kirke paa Omslaget har misforstaaet Originalen. Et Re-

gister savnes. Omtalen af Bjernede Kirke 135 kan let forlede til den Antagelse, at Restaurationen af denne Kirke som Helhed anses for efterlignelsesværdig.

Francis Beckett.

O. Walde: Storhetstidens litterära krigsbyten. Sthm. 1920. At skrive en Recension i egentlig Forstand af dette vidtspændende Værk formaar jeg ikke — den vilde heller ikke høre hjemme i dette Tidsskrift —

men jeg kunde ønske at vende Opmærksomheden mod de Partier af Værket, der omhandler de Bogskatte, som Svenskerne førte fra Danmark under Torstensons Felttog og Carl Gustafs Krige. Ved indtrængende Kendskab til de gamle Bøger i svenske Samlinger, ved en sikker Metode, ved Udnyttelse af arkivalisk Stof og ved »sin obeskrifveliga läsning« er det nemlig lykkedes Forfatteren at skaffe Klarhed over mangt og meget, som før var dunkelt, og at øge vor Viden om de ældre danske Privatbiblioteker i betydelig Grad.

Dr. Walde har med Iver og med Held i Arkiverne søgt Materiale, der kunde oplyse, hvorledes man gik til Værks, hvorledes de store Herrer fik tilfredsstillet deres Passion for Biblioteker. Sekretæren Israel Schultz' Breve fra Jungshoved til Magnus Gabriel de la Gardie er i saa Henseende meget gode, og Correspondencen mellem de la Gardie og hans Udsending Geisler paa Fuirendal giver vigtige Momenter. Men selve de gamle Bøger med deres Ejernavne, Dedicationer, Signaturer, Titler, Bind etc., yder dog det vigtigste Stof. Dr. Walde har fundet i Tusindtal af Bøger af dansk Herkomst i svenske Samlinger, ikke mindst i de Samlinger, der er grundlagt af Carl Gustaf Wrangel og Magnus Gabriel de la Gardie. Han fremdrager talrige Bøger, der har tilhørt Slægten Rosenkrantz, navnlig Holger Rosenkrantz den Lærde, og viser, at de maa stamme fra Gunde Rosenkrantz' Bibliotek paa Fuirendal, som Wrangel allerede havde haft i Hænder under Carl Gustafs første Krig, og som under den anden Krig blev de la Gardies Bytte. — Gunde Rosenkrantz maa dog have haft Bøger staaende andet Steds, eller han har samlet sig nye Skatte efter det lidte Tab; vist er det, at i Bibliotheca Joh. Mullenii Georgii filii (Hafniae 1670) 510 forekommer: »Catalogus librorum Gundæi Rosenkrantz«, trykt i København 1662; denne Katalog er tabt. Forf. fremdrager endvidere Dele af Tage Thotts og Sønnen Otte Thotts Bogsamlinger, som de la Gardie tog i Skaane, og Dele af Anders